

A FENNTARTHATÓSÁGI SZEMPONTÚ ÜZLETI MODELLVÁLTÁS SZÜKSÉGESSÉGE A BANKSZEKTORBAN

THE NECESSITY OF BUSINESS MODEL TRANSFORMATION FOR SUSTAINABILITY IN THE BANKING SECTOR

Zita JUHÁSZ¹

ABSTRACT

The study examines the sustainability opportunities of Hungarian banks, with a particular focus on their alignment with ESG (Environmental, Social, and Governance) frameworks. Through a comprehensive analysis of financial institutions' strategic reports and sustainability statements, the research identifies key trends, challenges, and opportunities in integrating sustainability into banking operations. The study demonstrates, through the analysis of four case studies, specific aspects of how banks can modify their business policies. The findings suggest that while Hungarian banks are increasingly adopting ESG principles, there are significant disparities in the depth and scope of implementation. The study highlights the importance of regulatory frameworks, stakeholder engagement, and innovative financial products in promoting sustainable banking practices in Hungary.

KEYWORDS: *sustainability, ESG frameworks, banking sector, business policy, case studies*

BEVEZETŐ

A bankok szerepe a fenntartható fejlődés megvalósításában kulcsfontosságú, hiszen a pénzügyi szektor, különösen a bankok, alapvetően befolyásolják a gazdasági folyamatokat. A bankok által biztosított finanszírozás formálja az üzleti környezetet, meghatározza a vállalkozások működését, és közvetetten hat a társadalomra és a környezetre is. Ezért elengedhetetlen, hogy a bankok ne csupán saját tevékenységeik fenntarthatóságára figyeljenek, hanem arra is, hogy milyen projekteket és vállalkozásokat támogatnak.

A fenntartható banki gyakorlatok előmozdítása nem csupán a környezeti és társadalmi felelősségvállalás része, hanem hosszú távon a gazdasági stabilitás alapját is képezi. Ahhoz azonban, hogy a bankok hatékonyan hozzájáruljanak a fenntarthatósági célok eléréséhez, egyértelmű iránymutatásokra és mérési módszerekre van szükség. A bankoknak figyelembe kell venniük, hogy közvetett hatásaik – például hitelezési döntéseik – sokszor nagyobbak, mint közvetlen hatásaik, így ezek tudatos kezelése nélkülözhetetlen a fenntartható fejlődés szempontjából.

A téma azért is különösen aktuális, mert a fenntartható fejlődésre való törekvés egyre inkább központi kérdéssé válik a gazdasági és politikai döntéshozatalban, és a bankoknak ebben vezető szerepet kell vállalniuk. Az ezen a területen végzett kutatások és elemzések

¹ Dr. Juhász Zita, egyetemi adjunktus, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Társadalomtudományi Kar, juhasz.zita@sek.elte.hu

hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a pénzügyi szektor még hatékonyabban támogassa a fenntartható gazdasági átmenetet (Schoenmaker, 2019).

A klímaváltozás és a fenntarthatósági kihívások globálisan sürgető problémák, amelyek az egész világot érintik, hazánk és régióink sem kivétel. Az ipari forradalom óta felhalmozódott környezeti károk hatásai egyre nyilvánvalóbbá válnak, a klímaváltozás gyorsuló üteme pedig riasztó tendenciákat mutat. A jelenlegi globális és nemzeti szintű fenntarthatósági lépések azonban messze nem elegendők, hogy megfordítsák ezeket a folyamatokat. Nagyon sokszor elhangzik, hogy az utolsó pillanatban vagyunk ahhoz, hogy hatékony intézkedéseket hozzunk, mielőtt visszafordíthatatlan következményekkel kellene szembenéznünk (Rempel, Gupta, 2022).

A finanszírozás oldaláról való beavatkozás a gazdaság szerkezetének és a termelési technológiák befolyásolására, nem új a nap alatt. Számos hazai szerző is értekezett a fejlesztő államokról, ezek tapasztalatai azt mutatják, hogy az állami beavatkozások és a pénzügyi intézmények, elsősorban a bankok regulációján nyugvó célzott pénzügyi ösztönzők hatékonyan támogathatják a gazdasági szerkezetátalakítást, különösen akkor, ha azok hosszú távú célokkal és átfogó stratégiával párosulnak. Az ilyen intézkedések hozzájárulhatnak a fenntartható növekedéshez és a gazdasági versenyképesség növeléséhez, miközben lehetőséget teremtenek az innováció és a technológiai fejlődés támogatására is.

A direkt beavatkozások, mint például a vízkvóták, kényszerű áttelepítések, fosszilis tüzelőanyag korlátozások vagy digitális megfigyelés és ellenőrzés már nem csak kellemetlenek, hanem hatástalanok is lehetnek. Ezért minden rendelkezésre álló eszközt ki kell aknázni, hogy ezeket a katasztrófaintézkedéseket elkerüljük, lehetőleg globális szinten. Mivel a törvények egy-egy ország szintjén, vagy regionálisan, például az Európai Unióban születnek, ezeken a szinteken kell a törvényhozásnak elősegítenie, hogy a finanszírozás ne támogassa a fenntarthatatlan projekteket, hanem inkább a fenntartható kezdeményezésekre összpontosítson (Rempel, Gupta, 2022).

Az állami szabályozások és célzott finanszírozás segíthet abban, hogy a gazdasági struktúra átalakuljon egy fenntarthatóbb modell felé, amely ellenállóbb a jövőbeli kihívásokkal szemben, mint például a klímaváltozás és a társadalmi egyenlőtlenségek növekedése. Az állam tehát nem csupán támogathatja, hanem irányíthatja is a fenntarthatóbb üzleti modellek kialakítását a banki szektorban. A szabályozások révén a bankok nemcsak kényszerítve érezhetik magukat a változásra, hanem motiváltak is lehetnek arra, hogy fenntartható gyakorlatokat alkalmazzanak, ami hosszú távon a gazdaság egészének stabilitását és ellenállóképességét is növelheti. Ez a megközelítés biztosíthatja, hogy a banki szektor ne csupán passzív résztvevője legyen a fenntarthatósági törekvéseknek, hanem aktív formálója is a fenntartható jövőnek.

A fenntartható fejlődés globális kihívásaira adott válaszokban a pénzügyi szektor, különösen a bankok kulcsszerepet játszanak. Az általuk biztosított finanszírozási döntések nemcsak a saját üzleti modelljüket formálják, hanem ügyfeleik viselkedését és a gazdasági fejlődés irányát is jelentősen befolyásolják. Az utóbbi években a bankok egyre inkább felismerik a fenntarthatósági célok elérésének szükségességét, és ennek megfelelően alakítják termékeiket és szolgáltatásaikat (Schoenmaker, 2019).

A fenntartható banki tevékenység fogalma azonban még mindig fejlődőben van, és a pontos meghatározására, valamint mérésére vonatkozó egyetértés hiányzik. A bankok felelőssége nemcsak abban rejlik, hogy hogyan működtetik saját tevékenységüket, hanem abban is, hogy milyen hatást gyakorolnak a gazdaságra és a környezetre az általuk finanszírozott projektek és vállalatok révén. Következtetéseinkben a magyarországi helyzetre

és a bankszektor számára levonható következtetésekre is kitérünk.

KÖVETHETŐ PÉLDÁK A FENNTARTHATÓ BANKI GYAKORLATOKRA: NÉGY BANK ESETTANULMÁNYA

A kutatás módszertana négy esettanulmány elemzése, amelynek célja, hogy részletesen bemutassa a banki üzletpolitikák fenntarthatóság irányába történő átalakításának konkrét aspektusait. Az esettanulmány-módszer lehetővé teszi, hogy a kutatás vizsgálja meg egyes bankok stratégiáit és gyakorlatát, miközben feltárja azokat a lehetőségeket, amelyekkel a magyar bankszektor szembesülhet. A módszer célja, hogy az elemzett példákban tanulságokat vonjon le, és iránymutatást nyújtson a hazai bankok számára a fenntarthatósági törekvések hatékonyabb megvalósításában. Az esettanulmányokhoz változatos forrásmunkákat alkalmazunk, beleértve a vizsgált bankok fenntarthatósági jelentéseit, termékleírásaikat, valamint a közelmúltban készült tanulmányok szekunder adatait. Emellett figyelembe vesszük a bankokról szóló cikkeket és médiaanyagokat is.

Négy olyan bank kiemelése történik, amelyek fenntartható üzleti modellel működnek, és jelentős előrelépést tettek a zöld finanszírozás terén. Ezek a bankok különböző stratégiákat alkalmaztak a fenntarthatóság elérése érdekében, beleértve a zöld kötvények kibocsátását, a környezeti kockázatok integrálását a hitelfortfóliókba, és a fenntartható vállalkozások támogatását célzó programokat. Ezek a példák megmutatják, hogy lehetséges a gazdasági és fenntarthatósági célok összehangolása, és hogy a bankok jelentős szerepet játszhatnak a zöld átmenet előmozdításában.

1. Triodos Bank

A Triodos Bank vezető példája, hogyan lehet a pénzügyi szolgáltatásokat a fenntartható fejlődés eszközeként használni. Az etikus banki elvek iránti elkötelezettsége, valamint erős pénzügyi teljesítménye példaként szolgálhat más pénzügyi intézmények számára világszerte. A fenntarthatóság integrálása az üzleti tevékenység minden aspektusába nemcsak pozitív környezeti és társadalmi eredményekhez vezet, hanem bizonyítja, hogy az etikus banki tevékenység egyaránt lehet pénzügyileg sikeres és társadalmilag felelős. Ahogy a világ egyre nagyobb környezeti és társadalmi kihívásokkal néz szembe, a Triodos Bankhoz hasonló bankok szerepe még inkább kulcsfontosságúvá válik egy fenntartható jövő alakításában.

A Triodos Bank, amelyet 1980-ban alapítottak a hollandiai Zeistben, az etikus banki tevékenység egyik legmeghatározóbb példája. Filozófiája és működési modellje jelentősen eltér a hagyományos banki gyakorlattól, mivel a profitot nem önálló célként, hanem eszközként kezeli a társadalmi és környezeti változások előmozdításában. A Triodos Bank üzleti tevékenységének középpontjában az áll, hogy a pénzügyi szolgáltatásokon keresztül elősegítse a fenntartható fejlődést, miközben ügyfelei számára etikus befektetési lehetőségeket kínál (Triodos (triodos.com)).

A Triodos Bank által megvalósított etikus banki gyakorlat lényege, hogy a bankok a pénzügyi döntéseik során figyelembe veszik a társadalmi és környezeti hatásokat, nem csak a pénzügyi értelemben vett nyereséget. A Triodos Bank különleges helyet foglal el ebben a mezőnyben, mivel kizárólag olyan projekteket és vállalkozásokat finanszíroz, amelyek pozitív hatással vannak a környezetre és a társadalomra. Ez a megközelítés élesen különbözik a hagyományos banki gyakorlattól, amely gyakran a rövid távú profitmaximalizálásra összpontosít, figyelmen kívül hagyva a hosszú távú társadalmi és környezeti következményeket (Bosheim, 2012; Hoernlein, 2015). Az etikus bankok egyik legfontosabb jellemzője a

transzparencia, amely a Triodos Bank esetében is kiemelkedő jelentőségű. A bank rendszeresen beszámol arról, hogy milyen projekteket támogat, és ezek milyen hatással vannak a környezetre és a társadalomra. Az átláthatóság biztosítja, hogy az ügyfelek pontosan tudják, hová kerül a pénzük, és milyen értéket teremtet.

A Triodos Bank környezeti fenntarthatósági törekvései kiemelt szerepet játszanak működésében. A bank kizárólag olyan vállalkozásokba és projektekbe fektet be, amelyek elősegítik a környezeti fenntarthatóságot. Ezek közé tartoznak a megújuló energiával foglalkozó projektek, a biogazdálkodás, valamint a fenntartható építkezési projektek. A Triodos Bank célja, hogy csökkentse a globális szén-dioxid-kibocsátást és hozzájáruljon a klímaváltozás elleni küzdelemhez (Ingham, de Viron, Tihon, 2010). Az egyik legfontosabb környezeti célkitűzésük a klímasemleges működés elérése. A bank aktívan csökkenti a fosszilis tüzelőanyagokkal kapcsolatos befektetéseit, és egyre nagyobb arányban támogatja a megújuló energiaforrásokra épülő projekteket. Például 2020-ban a bank által finanszírozott projektek 2,2 millió tonna szén-dioxid-kibocsátás elkerüléséhez járultak hozzá, ami jelentős eredmény a környezeti hatások csökkentése terén (Triodos (triodos.com)).

Az etikus banki modellek, mint amilyen a Triodos Banké is, közvetlen hatással vannak a reálgazdaságra. A hagyományos bankok gyakran a pénzügyi spekulációkra összpontosítanak, amelyek rövid távon nagyobb profitot hozhatnak, de hosszú távon nagyobb kockázatot jelentenek. Ezzel szemben a Triodos Bank olyan befektetéseket hajt végre, amelyek tartós és fenntartható értéket teremtenek, hozzájárulva ezzel a gazdaság stabilitásához és csökkentve a pénzügyi válságok kockázatát (Hoernlein, 2015). Egyes tanulmányok szerint az etikus bankok, mint például a Triodos, nagyobb likviditást és szolvenciát mutatnak, mint a hagyományos bankok. Bár ezek a bankok nem mindig érik el a hagyományos pénzintézetekhez hasonló magas profitot, hosszú távon stabilabb és fenntarthatóbb működést biztosítanak. Ez különösen fontos a pénzügyi válságok idején, amikor a spekulációra épülő pénzügyi modellek gyakran összeomlanak (Tashtamirov, 2023).

A Triodos Bank nemcsak a környezeti fenntarthatóságot, hanem a szociális hatásokat is figyelembe veszi működése során. A bank olyan projekteket is támogat, amelyek hozzájárulnak a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentéséhez és a közösségek fejlődéséhez. Például a bank aktívan részt vesz a szociális lakhatási projektek finanszírozásában, valamint az oktatási kezdeményezések támogatásában, különösen a fejlődő országokban (Bosheim, 2012). A Triodos Bank egyik kiemelt célja, hogy ügyfeleit bevonja a fenntarthatósági törekvéseibe. A bank olyan pénzügyi termékeket kínál, amelyek lehetővé teszik az ügyfelek számára, hogy befektetéseikkel közvetlenül hozzájáruljanak a fenntarthatósági célok eléréséhez. Ezen kívül a bank rendszeresen szervez fenntarthatósági oktatási programokat, amelyek során tájékoztatják ügyfeleiket a fenntartható befektetési lehetőségekről és azok hatásairól (Valls Martínez, Cruz Rambaud, Parra Oller, 2020; Hörnlein, 2015).

A Triodos Bank előtt álló egyik legnagyobb kihívás a szabályozási környezet, amely gyakran előnyösebb a hagyományos bankok számára. Az etikus banki modellek, bár előnyösek a fenntarthatóság szempontjából, gyakran nehezebben tudnak versenyezni a hagyományos bankokkal, amelyek elsődleges célja a profit maximalizálása. Ugyanakkor ezek a kihívások lehetőségeket is rejtenek. A növekvő társadalmi tudatosság és a fenntarthatóság iránti igények miatt egyre nagyobb kereslet mutatkozik az etikus banki szolgáltatások iránt (Bosheim, 2012). A Triodos Bank folyamatosan innovál, hogy megfeleljen a változó társadalmi és környezeti igényeknek. A bank sikere azt bizonyítja, hogy az etikus banki modell nemcsak életképes, hanem egy nyereséges üzleti modell is lehet, amely hosszú távon hozzájárul a fenntarthatósághoz. Ahogy a világ egyre inkább szembesül a környezeti és társadalmi

kihívásokkal, az olyan bankok szerepe, mint a Triodos, még inkább kulcsfontosságúvá válik (Ingham, de Viron, Tihon, 2010; Tashtamirov, 2023).

2. ASN Bank

Az ASN Bankot 1960-ban Hollandiában alapították. Fenntarthatósági stratégiája példaértékű a pénzügyi szektorban, különös tekintettel az ESG (Environmental, Social, Governance) szempontok integrálására. A bank célja egy klímasemleges befektetési portfólió kialakítása, amely kifejezetten a megújuló energiaforrások fejlesztésére és a környezeti fenntarthatóság előmozdítására összpontosít. Az ASN Bank jelentős hangsúlyt fektet arra, hogy minden befektetési döntését az ESG kritériumok alapján hozza meg, biztosítva, hogy ezek a befektetések hosszú távon is fenntarthatóak és értékteremtőek legyenek (Oktafia, Krisnaningsih, Widiastuti, 2021; Jemović, Radojčić, 2021).

Az éves fenntarthatósági jelentések fontos szerepet játszanak a bank stratégiájának nyomon követésében. Ezek a jelentések nemcsak a befektetési portfóliók teljesítményét, hanem a bank környezeti és társadalmi hatásait is részletesen tárgyalják. A jelentésekből kiderül, hogy az ASN Bank szigorú ESG kritériumokat alkalmaz, amelyek középpontjában a klímasemlegesség elérése és a társadalmi felelősségvállalás áll. A bank folyamatosan monitorozza és értékeli a befektetéseit, hogy megfeleljen a fenntarthatósági célkitűzéseinek (Sustainability Criteria Guide ASN Bank, 2024).

Az ASN Bank a globális fenntarthatósági trendekhez való igazodásra is kiemelt figyelmet fordít. A bank aktívan részt vesz nemzetközi környezeti és társadalmi kezdeményezésekben, amelyek célja a klímaváltozás hatásainak csökkentése és a fenntartható fejlődés előmozdítása. Az ASN Bank számára a fenntarthatóság nemcsak etikai kérdés, hanem egy stratégiai elem is, amely elősegíti a hosszú távú pénzügyi stabilitást és növeli a befektetői bizalmat (ASN Bank, 2024). Az ASN Bank célja, hogy 2030-ra nettó pozitív hatást érjen el a biodiverzitás terén. Ezt öt fő stratégia mentén tervezi elérni: a biodiverzitás hatásának mérésére szolgáló módszertan kidolgozása, a negatív hatások csökkentése, a biodiverzitást elősegítő projektekre történő befektetés, a biodiverzitási értékelések szabványosítása, valamint környezetvédelmi kezdeményezések támogatása. Ennek érdekében létrehozták az ASN Biodiversity Fundot, amely fenntartható erdőgazdálkodásra és ökoturizmusra fókuszál (VBDO, 2023).

Ezen túlmenően az ASN Bank az ügyfelek iránti elkötelezettségét is fenntarthatósági szempontok alapján erősíti. A bank törekszik arra, hogy pénzügyi termékei és szolgáltatásai hozzájáruljanak az ügyfelek környezettudatosságának növeléséhez, valamint olyan megoldásokat kínál, amelyek segítenek a fenntartható pénzügyi célok elérésében. Ez a megközelítés különösen fontos, mivel a bank ügyfelei egyre inkább keresik az olyan pénzügyi termékeket, amelyek összhangban vannak saját fenntarthatósági céljaikkal (Popescu, Hitaj, Benetto, 2021).

Az ASN Bank stratégiája jól példázza, hogyan lehet a fenntarthatósági célokat integrálni a pénzügyi szektorban, és hogyan lehet ezeket a célokat összehangolni a hosszú távú pénzügyi sikerrel. A bank fenntarthatósági elkötelezettsége nemcsak a környezet védelmét, hanem a pénzügyi teljesítmény és a társadalmi felelősségvállalás közötti egyensúly megteremtését is szolgálja (Oktafia, Krisnaningsih, Widiastuti, 2021).

1. ábra: Az ASN Bank fenntarthatóság iránti elkötelezettségének pillérei
Forrás: Sustainability Criteria Guide ASN Bank, 2024

Az ASN Bank fenntarthatósági jelentése több olyan „pillért” is megjelöl, amely a bank elkötelezettségének bizonyítékaként szolgál. Ezek az 1. ábrán kerültek bemutatásra, nézzük ezeket részletesebben:

- Klímasemleges portfólió

Az ASN Bank célja, hogy teljes befektetési portfóliója klímasemleges legyen 2030-ra. Ennek elérése érdekében a bank folyamatosan csökkenti a fosszilis tüzelőanyagokkal kapcsolatos befektetéseit, miközben növeli a megújuló energiába és más fenntartható projektekbe történő beruházásokat. Ez a stratégia azt is magában foglalja, hogy a bank kizárja az olyan cégeket a befektetési portfóliójából, amelyek nem felelnek meg szigorú ESG kritériumainak.

- Környezeti hatások értékelése

A bank fenntarthatósági jelentései részletes adatokat tartalmaznak a befektetések környezeti hatásairól. Például a jelentések elemzik, hogy a bank mely szektorokban csökkentette a széndioxid-kibocsátást, és hogyan járul hozzá a globális felmelegedés elleni küzdelemhez. Az ASN Bank külön figyelmet fordít a vízfelhasználás, a földhasználat és a biológiai sokféleség megőrzésére is.

- Társadalmi felelősségvállalás

Az ASN Bank jelentéseiben részletezi azokat a szociális projekteket is, amelyeket támogat. Ilyen például az oktatási programok finanszírozása a fejlődő országokban, valamint a szociális lakhatási projektek támogatása Hollandiában. A bank ezen tevékenységei azt mutatják, hogy a fenntarthatósági stratégiájuk nemcsak környezeti, hanem társadalmi szempontból is átfogó.

- Ügyfélközpontú fenntarthatósági kezdeményezések

Az ASN Bank az ügyfeleit is bevonja fenntarthatósági törekvéseibe. Az ügyfelek számára olyan pénzügyi termékeket kínálnak, amelyek lehetővé teszik számukra, hogy befektetéseikkel támogassák a fenntarthatósági célokat. Ezen kívül a bank rendszeresen tart fenntarthatósági oktatási programokat, amelyek során tájékoztatják ügyfeleiket a fenntartható befektetési lehetőségekről és azok hatásairól.

- Átláthatóság, jelentéstétel

Az ASN Bank nagy hangsúlyt fektet az átláthatóságra. Fenntarthatósági jelentéseik nyilvánosan elérhetőek, és részletesen bemutatják, hogy a bank hogyan teljesíti a kitűzött céljait. A bank a Global Reporting Initiative (GRI) iránymutatásait követi a jelentések elkészítésénél, biztosítva, hogy azok megfeleljenek a nemzetközi szabványoknak.

Ezek a konkrétumok jól szemléltetik az ASN Bank holisztikus megközelítését a fenntarthatóság terén, amely a környezeti és társadalmi hatások minimalizálására, valamint az ügyfelek bevonására törekszik a fenntartható jövő építésében.

3. ING Bank

Az amszterdami székhelyű ING Bank a világ egyik vezető pénzintézete, amelyet innovációiról és fenntarthatóság iránti elkötelezettségéről ismernek. Az 1991-ben alapított ING globális bankká nőtte ki magát, több mint 40 országban van jelen, és világszerte több millió ügyfelet szolgál ki. A bank fenntarthatósági erőfeszítései mélyen beépültek vállalati stratégiájába, tükrözve a pénzügyi szektor szélesebb körű törekvéseit, amelyek az ESG (környezeti, társadalmi és irányítási) tényezők beépítésére irányulnak az üzleti modellekbe. Az ING vezető szerepet játszik a zöld pénzügyek területén, és számos fenntartható pénzügyi terméket kínál, amelyek célja az alacsony szén-dioxid-kibocsátású gazdaságra való áttérés támogatása (Levytska et al., 2024; Pop, Atanasov, 2021).

Az ING Bank fenntartható pénzügyek iránti elkötelezettségének egyik legkiemelkedőbb példája a Philips-szel való együttműködés egy fenntarthatósági hitelmodell (SLL) keretében. Ez a hitelmodell innovatív, mivel a hitel kamatlábát a Philips fenntarthatósági teljesítményéhez köti, amelyet független külső értékelések, például a Sustainalytics értékkel. Konkrétan, ha a Philips javítja fenntarthatósági mutatóit, a hitel kamatlába csökken. Ellenkező esetben, ha a vállalat nem éri el fenntarthatósági céljait, magasabb költségekkel szembesülhet. Ez a struktúra közvetlen pénzügyi ösztönzöt teremt a Philips számára, hogy javítsa környezeti és társadalmi hatását, így összehangolva a vállalati nyereséget a fenntarthatósági célokkal (Pop, Atanasov, 2021).

A Philips és az ING közötti fenntarthatósági hitelmodell jelentős példája annak, hogy a pénzügyi intézmények hogyan ösztönözhetik a vállalati felelősségvállalást és a fenntartható fejlődést. Ez az együttműködés jól mutatja, hogy a pénzügyi mechanizmusokat hogyan lehet úgy kialakítani, hogy támogassák a vállalatokat fenntarthatósági céljaik elérésében, hatékonyan összekapcsolva a pénzügyi teljesítményt a nem pénzügyi ESG eredményekkel. Az ilyen modellek egyre kritikusabbak, mivel a vállalatok egyre nagyobb nyomás alatt állnak az érdekelt felek részéről, beleértve a befektetőket, ügyfeleket és szabályozókat, hogy bizonyítsák elkötelezettségüket a fenntarthatóság iránt (Pop, Atanasov, 2021).

A Philips-ING együttműködés kapcsán a körforgásos gazdaság koncepciója kiemelkedő szerepet játszik. A körforgásos gazdaság olyan gazdasági modell, amelynek célja a hulladék

minimalizálása és az erőforrások m

aximális kihasználása. Ez a modell a hagyományos lineáris gazdaságtól eltér, amely a "take, make, dispose" (fogd, készítsd, dobd el) modellre épül, és egy regeneratív rendszert követ, ahol a termékeket, anyagokat és erőforrásokat a lehető leghosszabb ideig újrahasznosítják, javítják és újrahasználgják (Európai Bizottság, 2020).

A Philips vezető szerepet játszik a körforgásos gazdaság elveinek elfogadásában, célja környezeti lábnyomának csökkentése azáltal, hogy hosszú élettartamú, javítható és újrahasznosítható termékeket tervez. Az ING Bank fenntarthatósági hitelmodellje a Philips-szel arra ösztönzi a vállalatot, hogy teljesítse körforgásos gazdasági célkitűzéseit, pénzügyi ösztönzőkkel támogatva az ilyen törekvéseket. Ez az együttműködés hangsúlyozza a körforgásos gazdasági elvek pénzügyi stratégiákba való integrálásának fontosságát, megmutatva, hogy a bankok kulcsszerepet játszhatnak a fenntartható gyakorlatok előmozdításában az iparágakban. ING azáltal, hogy támogatja a körforgásos gazdaság elveit alkalmazó vállalatokat, hozzájárul egy fenntarthatóbb és ellenállóbb globális gazdaság kialakításához. Ez a megközelítés összhangban van a pénzügyi szektor azon szélesebb körű erőfeszítéseivel, hogy a tőkét olyan projektek és vállalatok felé irányítsák, amelyek hozzájárulnak a fenntartható fejlődési célok eléréséhez, különösen a felelős fogyasztás és termelés (SDG 12²) tekintetében (Kobelentz, 2022).

A fenntarthatósági hitelmodell, amelyet a Philips-ING együttműködés példáz, számos szélesebb hatással bír a pénzügyi iparra és a vállalati fenntarthatóságra. Először is, bemutatja a pénzügyi termékek azon potenciálját, hogy pozitív környezeti és társadalmi eredményeket érjenek el. A hitelfeltételek fenntarthatósági teljesítményhez való kötése révén az ING és hasonló bankok ösztönözhetik a vállalatokat arra, hogy olyan fenntarthatósági célokat tűzzenek ki, amelyeket egyébként esetleg háttérbe szorítanának.

Másodszor, a modell egy keretet nyújt más vállalatok és bankok számára is, amelyeket követni lehet. Ahogy a fenntarthatósági hitelmodellek egyre elterjedtebbé válnak, ezek szabványos eszközzé válhatnak a vállalati pénzügyekben, elősegítve a fenntarthatóság mainstreammivé válását az iparágakban. Ez jelentős mértékben növelheti a vállalati befektetéseket a fenntarthatósági kezdeményezésekbe, tovább gyorsítva az alacsony széndioxid-kibocsátású, körforgásos gazdaságra való áttérést (Kobelentz, 2022).

Harmadszor, a fenntarthatósági hitelmodellek sikerének feltétele az ESG mutatók megbízhatósága. A Philips-ING hitel esetében a Sustainalytics által végzett külső értékelések biztosítják, hogy a fenntarthatósági célok hitelesek és globális szabványokkal összhangban legyenek. Ez segít csökkenteni a "greenwashing" kockázatát, amelyben a vállalatok esetleg túlértékelik fenntarthatósági eredményeiket anélkül, hogy valódi változtatásokat hajtanának végre (Levytska et al., 2024; Pop, Atanasov, 2021).

A fenntarthatósági hitelmodellek előnyei mellett kihívások is vannak. Az egyik legfontosabb kérdés az ESG adatok pontossága és következetessége. A vállalatoknak átláthatóan kell beszámolniuk fenntarthatósági gyakorlataikról és eredményeikről, és megbízható módszerekre van szükség ezek értékelésére. Emellett, míg a nagyvállalatok, mint például a Philips, rendelkeznek erőforrásokkal fenntarthatósági kezdeményezéseik hatékony megvalósítására és nyomon követésére, a kisebb vállalatok számára nehézséget okozhat a fenntarthatósági hitelmodellek szigorú követelményeinek való megfelelés.

² Az SDG 12 (Sustainable Development Goal 12) a Fenntartható Fejlődési Célok egyike, amelyet az ENSZ 2015-ben fogalmazott meg. Ennek a célnak a középpontjában a fenntartható fogyasztási és termelési minták biztosítása áll.

Egy másik kihívás a piac szélesebb körű fogadtatása ezekkel az innovatív pénzügyi termékekkel kapcsolatban. Bár a fenntarthatósági hitelmodellek egyre népszerűbbé válnak, a piacon még mindig némi szkepticizmus tapasztalható azok hatékonyságával és hatásával kapcsolatban. Ennek a szkepticizmusnak a leküzdéséhez folyamatos oktatásra és a fenntarthatósági hitelmodellek konkrét előnyeinek bemutatására lesz szükség, mind a vállalatok, mind a környezet szempontjából (Inácio, Delai, 2021; Alves, 2023).

A jövőre nézve a fenntarthatósági hitelmodellek terjedését támogathatja a körforgásos gazdasági elvek további integrálása, nemcsak a vállalatok által kínált termékek és szolgáltatások, hanem a pénzügyi termékek esetében is. A bankok például új hitelstruktúrákat fejleszthetnének ki, amelyek kifejezetten jutalmazzák a vállalatokat a körforgásos gazdaság mérföldköveinek eléréseért, így közvetlenül kapcsolva össze a pénzügyi ösztönzőket a hulladék és az erőforrás-felhasználás csökkentésével. Az ilyen innovációk hozzájárulhatnak a körforgásos gazdasági gyakorlatok gyorsabb elfogadásához egy szélesebb iparági körben (Kobelentz, 2022).

4. Rabobank

A Rabobank, amelyet az 1890-es években holland gazdák alapítottak, mára a világ egyik legnagyobb szövetkezeti bankjává nőtte ki magát, és vezető szerepet játszik a fenntartható banki gyakorlatok és mezőgazdasági fejlesztés terén. A bank szövetkezeti struktúrája különbözik a hagyományos bankokétól, mivel elsődleges célja nem a profitmaximalizálás, hanem a tagok és az érintettek értékteremtése. Ez a különleges irányítási modell, valamint a fenntarthatóság és a vidéki fejlesztés iránti elkötelezettsége tette a Rabobankot a világ egyik vezető etikus bankjává.

A Rabobank mezőgazdasági gyökerei meghatározták hosszú távú elkötelezettségét a fenntartható mezőgazdasági gyakorlatok iránt. A bank felismeri, hogy a mezőgazdaság kulcsszerepet játszik a globális élelmiszer-ellátás biztosításában és a környezeti hatások mérséklésében. Új-Zélandon például a Rabobank fenntarthatósági stratégiája szorosan összefonódik a mezőgazdasági tevékenységekkel, ahol a bank ügyfeleivel együttműködve segíti őket a környezetbarát és gazdaságilag életképes termelési rendszerekre való átállásban (Rabobank, 2023).

Nemzetközi szinten a Rabobank aktívan részt vesz olyan kezdeményezésekben, mint a Net-Zero Banking Alliance, amelynek célja a nulla kibocsátású gazdaság elérése 2050-re. Az AgriZeroNZ-ben betöltött alapító szerepe révén a bank jelentős szerepet játszik a mezőgazdasági üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentésében (Blok et al., 2013).

A Rabobank régóta támogatja a kistermelőket és a vidékfejlesztést, különösen a fejlődő országokban. A Rabobank Fejlesztési Program (RDP) révén a bank a vidéki pénzügyi intézmények kapacitásának növelésén dolgozik, hogy javítsa a vidéki közösségek pénzügyi hozzáférését. A bank célja, hogy támogassa a fenntartható mezőgazdasági gyakorlatokat, amelyek nemcsak gazdasági növekedést, hanem társadalmi fejlődést is elősegítenek ((Fhdila, Labidi, 2024).

A bank egyik kiemelkedő stratégiája a stakeholder bevonás hangsúlyozása, különösen a társadalmi piramis alján elhelyezkedő csoportok esetében. Ez a megközelítés elősegíti a fenntartható mezőgazdasági gyakorlatok kialakítását, amelyek hozzájárulnak a gazdasági stabilitás és a társadalmi igazságosság megteremtéséhez (Carlesso, 2020; Rabobank 2023).

A Rabobank környezeti és társadalmi felelősségvállalása átfogó stratégiájának szerves része. A bank nemcsak saját működésében, hanem ügyfeleinél és a közösségekben is elősegíti a fenntarthatóságot. Oktatási programokat szerveznek, amelyek célja a fenntarthatósági

kérdések, például a szén-dioxid-menedzsment és az édesvíz-védelem megértésének növelése (Rabobank, 2023).

Ezen túlmenően a Rabobank aktívan támogatja a tudományos alapú szabályozások és politikák kialakítását, amelyek elősegítik a fenntartható mezőgazdasági gyakorlatokat. Ez biztosítja, hogy a szabályozások igazságosak, megvalósíthatók és tudományos alapokon nyugvók legyenek, elősegítve ezzel a környezetvédelem és a gazdasági életképesség egyensúlyát (Carlesso, 2020).

A Rabobank előtt álló kihívások közé tartozik a szigorú szabályozási környezet, amely gyakran előnyösebb a hagyományos bankok számára. Az etikus banki modellek, bár előnyösek a fenntarthatóság szempontjából, gyakran nehezebben tudnak versenyezni a hagyományos bankokkal, amelyek a profitmaximalizálást helyezik előtérbe. Ugyanakkor a növekvő társadalmi tudatosság és a fenntarthatóság iránti igények növekvő keresletet teremtenek az etikus banki szolgáltatások iránt. A Rabobank folyamatosan innovál, hogy megfeleljen ezeknek az igényeknek, és bizonyítja, hogy a fenntartható banki modell nemcsak életképes, hanem nyereséges is lehet (Fhdila, Labidi, 2024).

A Rabobank úttörő szerepe a fenntartható banki tevékenységek és a mezőgazdasági fejlesztés terén egyértelműen mutatja elkötelezettségét az érdekelt felek, beleértve a kistermelőket, a vidéki közösségeket és a környezetet is. Innovatív programjaival és együttműködő megközelítésével a Rabobank példát mutat arra, hogy a pénzügyi intézmények miként játszhatnak kulcsszerepet a fenntartható fejlődés előmozdításában és a globális kihívások, például az élelmezésbiztonság és az éghajlatváltozás kezelésében.

EREDMÉNYEK

A bemutatott négy bank példája számos esetben került feldolgozásra az elmúlt években a terület kutatói által, átvehető, jó gyakorlatként. Megállapítható, hogy Magyarországon csak egyes részelemek jelentek meg, egyik bank zöld stratégiáját sem alkalmazzák a bankszektor szereplői.

Ugyanakkor több magyarországi bank is egyre nagyobb figyelmet fordít a fenntarthatósági kérdésekre, bevezettek már zöld hitelek vagy fenntarthatósági célú befektetési alapokat. A MagNet Bank Magyarország azonban egyedülállóan működik etikus és fenntartható pénzügyi intézményként, amely különleges hangsúlyt fektet a társadalmi és környezeti felelősségvállalásra. Bár a magyar folyamatok jó irányba mutatnak, a banki üzleti modellek átalakulásának radikálisabbnak és gyorsabbnak kell lennie ahhoz, hogy valódi, érzékelhető eredmények szülessenek a fenntarthatósági célok terén. Az eddigi lépések fontosak, de nem elégségesek; a lassú ütemű változások nem tartanak lépést a környezeti és gazdasági kihívásokkal. A folyamatok felgyorsítása és mélyrehatóbb átalakítása szükséges ahhoz, hogy a bankok valóban hozzájárulhassanak a fenntartható fejlődéshez. Ebben kulcsfontosságú szerepe van a jó gyakorlatok vizsgálatának, amit a négy esettanulmány is bemutat.

Az 1. táblázatban összefoglaltuk az esettanulmányokban vizsgált bankok zöld stratégiáit, kihívásaikat és eredményeiket, tevékenységük hatását. A táblázat hasznos lehet az olvasóknak az eltérő megközelítések és gyakorlatok közötti különbségek megértésében, lehetővé teszi a négy bank fenntarthatósági stratégiáinak és eredményeinek gyors összehasonlítását.

1. táblázat: A négy vizsgált bank stratégiájának összevetése

Bank	Fő stratégia	Fenntarthatósági kihívások	Eredmények és hatások
Triodos Bank	Etikus banki modell: a társadalmi és környezeti hatások figyelembevétele a pénzügyi döntésekben	A hagyományos bankok versenyelőnye és a szabályozási kihívások	Társadalmi és környezeti pozitív hatás, átláthatóság növelése, ügyfélbizalom
ASN Bank	Klímasemleges portfólió cél 2030-ra, az ESG kritériumok szigorú alkalmazása	Fenntarthatósági szabályozás hiánya és az ESG teljesítmény mérése	Pozitív hatás a biodiverzitásra, ügyféltudatosság növelése, átlátható jelentéstétel
ING Bank	Fenntarthatósági hitelek (pl. Philips-ING modell), a fenntarthatósági teljesítmény alapján változó kamatok	Az ESG adatok pontosságának biztosítása, kisebb vállalatok nehézségei a szigorú ESG megfelelésben	Vállalatok fenntarthatósági céljainak ösztönzése, pozitív társadalmi és környezeti hatás
Rabobank	Vidéki fejlődés támogatása, mezőgazdasági fenntarthatóság előmozdítása	Szabályozási környezet szigorúsága, kisebb gazdálkodók támogatása	Kistermelők támogatása, fenntartható mezőgazdaság elősegítése, társadalmi stabilitás

Forrás: saját szerk.

A bankok fenntarthatósági esettanulmányainak eredményeként az alábbi főbb tanulságokat emelhetjük ki:

- A Triodos Bank és az ASN Bank példája megmutatja, hogy **a fogyasztók egyre inkább érdeklődnek a fenntarthatóságot és etikai elveket középpontba helyező bankok iránt**. E bankok működése azt jelzi, hogy az ügyfelek pozitívan fogadják az átláthatóságot és a társadalmi, környezeti felelősségvállalást.
- Az ING Bank által bevezetett, a **fenntarthatósági teljesítmény alapján változó kamatozású hitelek** (mint a Philips-szel kialakított modell) **erős motivációt jelentenek a vállalatok** számára, hogy fenntarthatósági célokat tűzzenek ki és javítsák ESG teljesítményüket. Ez a megközelítés pénzügyi haszonnal és pozitív környezeti hatással jár.
- A Rabobank tapasztalatai szerint **a vidéki és mezőgazdasági térségek fenntarthatóságának támogatása jelentős pozitív hatással lehet** a közösségi és társadalmi stabilitásra, különösen az agrárszektorban. A fenntarthatósági célokkal összehangolt helyi finanszírozás elősegíti a kistermelők környezeti tudatosságának növelését és a körkörös gazdasági modellek elterjedését.
- Az ESG adatok pontossága és alkalmazása az egyik fő kihívás, amely az összes bank számára fontos tanulságként jelent meg. **Az ESG teljesítmény következetes mérése és**

jelentése kihívást jelent, ami szükségessé teszi a **szabványok és mérések egységesítését** a megbízható összehasonlítás érdekében.

- A négy bank esettanulmánya megmutatta, hogy **a fenntarthatósági szempontok beépítése a pénzügyi és működési modellekbe hatékonyan csökkentheti a hosszú távú kockázatokat**. Ez nemcsak pozitív hatással van a bankok reputációjára, hanem lehetőséget nyújt a kockázatkezelésre és az ügyfélkapcsolatok javítására is.

KÖVETKEZTETÉSEK

Az esettanulmányokban szereplő bankok világosan demonstrálják, hogy a fenntarthatósági elvek mélyreható integrálása az üzleti modellbe hosszú távon gazdaságilag is kifizetődő. A magyar bankszektor számára ez arra mutat, hogy a fenntarthatósági törekvéseket nem elég felületesen kezelni, hanem alapvetően át kell formálni az üzleti stratégiákat, hogy valódi és mérhető hatást érjenek el a következő területeken:

- 1) Az etikai alapú befektetések fontossága, ahol a társadalmi és környezeti hatások prioritást élveznek a profit mellett. Nem csak a fenntartható projektek finanszírozása, a teljes átláthatóság biztosítása szolgálja ennek érvényesülését.
- 2) A befektetési döntések során szigorú kritériumrendszerek alkalmazásától sem kell visszariadni, ha a cél pl. a klímavédelem és emberi jogok integrálása a pénzügyi termékekbe.
- 3) Iparág-specifikusan is elő lehet segíteni a zöld átalakulást.
- 4) Újabb innovatív zöld pénzügyi termékek és szolgáltatások bevezetése, amelyek segítenek az ügyfelek ökológiai lábnyomának csökkentésében.

A magyar bankszektor vizsgálata kapcsán szembetűnő, hogy jelenleg Magyarországon nem áll rendelkezésre átfogó, reprezentatív felmérés, amely kifejezetten a banki fenntarthatósági programok ismertségére fókuszálna a lakosság körében. Azonban a Magyar Nemzeti Bank (MNB) különböző kezdeményezései, mint például a zöld pénzügyi jelentések és az ESG (környezeti, társadalmi és irányítási) irányelvek, arra utalnak, hogy a fenntarthatóság kérdése egyre nagyobb figyelmet kap a banki szektorban. Az MNB 2023-as zöld pénzügyi jelentése például részletesen tárgyalja, hogyan próbálja növelni a pénzügyi intézmények környezeti tudatosságát és felkészíteni őket az európai szabályozási keret változásaira, de a lakossági tudatosság konkrét méréséről nem esik szó (MNB, 2023; MNB, 2019).

Ez azt jelzi, hogy bár a fenntarthatósági törekvések fokozatosan erősödnek a bankok szintjén, a lakossági szinten való ismertség és elfogadás még gyerekcipőben járhat Magyarországon. Ez a helyzet különösen kihívást jelent, mivel a fenntarthatóság integrálása a pénzügyi döntésekbe hosszú távon elengedhetetlen a klímaváltozás és egyéb környezeti kihívások kezelésében.

Ahhoz, hogy ezek a programok szélesebb körben elterjedjenek és valódi hatást gyakoroljanak, szükség lenne arra, hogy a bankok és a szabályozó hatóságok aktívan kommunikálják ezeket a lehetőségeket a lakosság felé, és ösztönözzék a fenntarthatósági szempontok figyelembevételét a pénzügyi döntések során.

A Magyar Nemzeti Bank fenntarthatósági irányelveivel és anyagaival kapcsolatban számos észrevétel merül fel, amelyek rávilágítanak a további fejlesztés szükségességére. Elsőként az ajánlások önkéntessége említendő. Az MNB által kiadott fenntarthatósági irányelvek és ajánlások jelenleg nem kötelező érvényűek, hanem önkéntes alapon követendőek

a bankok számára. Ez a megközelítés lassíthatja a zöld pénzügyek elterjedését, mivel a bankok számára nem feltétlenül prioritás a fenntarthatósági szempontok integrálása, ha az nem jár közvetlen szabályozási következményekkel. Ez a voluntarizmus problémát jelenthet, különösen akkor, ha a fenntarthatóság elérése sűrűtővé válik.

A közérthetőség hiánya is korlátozó tényező lehet. Az MNB által közzétett anyagok túlnyomó többsége a szűkebb területen is jártas szakmai közönséget célozza. Az információk legnagyobb része nehezen értelmezhető a szélesebb közönség számára. A közérthetőség hiánya akadályozhatja a lakossági tudatosság növelését, amely alapvető fontosságú lenne ahhoz, hogy a fenntarthatósági kezdeményezések valódi társadalmi hatást érjenek el.

A lakossági elérést és edukációt fejleszteni kellene. Az MNB-nek nagyobb hangsúlyt kellene fektetnie az általa indított fenntarthatósági programok népszerűsítésére. A nyomon követés és az eredmények mérése terén is hiányosságok tapasztalhatók. Mivel sok esetben közvetett eredményekről van szó, mérésük nehézkes lehet, de a konkrét mutatók és nyomon követési mechanizmusok hiánya miatt nehéz valóban mérni a bankok fenntarthatósági teljesítményét, ami tovább nehezíti a valódi előrelépést.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Alves, J. M. (2023). *European sustainable finance: introductory notes on the EU green deal and new green finance perspectives*. (Direito Católica Teses). Universidade Católica Editora. <https://doi.org/10.34632/9789725409640>

ASN Bank (2024): Sustainability Criteria Guide ASN Bank (<https://www.asnbank.nl/downloads/guide-asn-sustainability-criteria.html>)

Blok, V., Sjauw-Koen-Fa, August Omta, O. (2013). Effective Stakeholder Involvement at the Base of the Pyramid: The Case of Rabobank. *The International Food and Agribusiness Management Review*. 16a. 39-44. (https://www.researchgate.net/publication/274138726_Effective_Stakeholder_Involvement_at_the_Base_of_the_Pyramid_The_Case_of_Rabobank)

Bosheim, S. A., (2012): Social banks and impact measurement: The cases of Charity Bank and Triodos Bank [Masterthesis from Norwegian BI University]. (<https://biopen.bi.no/bi-xmlui/bitstream/handle/11250/94988/MScfinalthesis2012Bosheim.pdf?sequence=1>)

Carlesso, M. (2020): *Sustainable Banking and Sustainable Living: How to incentivize the Private Sector towards Energy-Efficient Alternatives*, [University of Groningen, MT] (<https://campus-fryslan.studenttheses.ub.rug.nl/17/1/MA%20S4145917%20M.%20Carlesso.pdf>)

Európai Bizottság (2020): *A tisztább és versenyképesebb Európát szolgáló, körforgásos gazdaságra vonatkozó új cselekvési terv* (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0098>)

Fdhila, I., Labidi, M. (2024): Ecological Bank towards Greening Finance. *Advanced Intelligent Systems*. 12. 149. (https://www.researchgate.net/publication/378965639_Ecological_Bank_towards_Greening_Finance)

Hörnlein, T. (2015): *Socially Responsible Investment and Sustainable Banking: Principles for reorienting a regional/local bank's business towards sustainability*, Lund University (<https://www.lunduniversity.lu.se/lup/publication/8055510>)

Kobelentz, K (Ed.), (2022): Identification and measurement of circular assets and risks for the finance and investment sector in the transition to a circular economy, *Finance & Investment Rapid Review*, UNSW Sidney, Business School and Collaboration on Energy and Environmental Markets (<https://www.ceem.unsw.edu.au/sites/default/files/documents/NSW-Circular-Finance-Investment-Rapid-Review-2022.pdf>)

Inácio, L. da S., Delai, I. (2021). Sustainable Banking: A Systematic Review of Concepts and Measurements. *Environment, Development and Sustainability*. <https://doi.org/10.1007/s10668-021-01371-7>

Ingham, M., de Viron, F., Tihon, A. (2010). *Sustaining responsible innovation through responsible finance: Exploring the strategy process and alignment at Triodos Bank*. In *EBEN conference, March* (Vol. 1). (https://documents.bsb-education.com/pdf/ceren/cahiers_30/4.pdf)

Jemović, M., & Radojčić, J. (2021). Sustainable finance and banking: A challenge for regulators and a risk management system. *Facta Universitatis, Series: Economics and Organization*, (1), 341-356., <https://doi.org/10.22190/FUEO210609024J>, (<https://casopisi.junis.ni.ac.rs/index.php/FUEconOrg/article/view/7893>)

Levytska, S., Osadcha, O., Tykhonchuk, L., Saltykov, V. (2024): *Financial tools for the implementation of environmental projects*, E3S Web of Conferences 558, <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202455801016>

MNB. (2023): *Zöld pénzügyi jelentés*, Magyar Nemzeti Bank. (<https://www.mnb.hu/kiadvanyok/jelentesek/zold-penzugyi-jelentes/zold-penzugyi-jelentes-2023-aprilis>).

MNB. (2019): *Az MNB Zöld Programja*. Magyar Nemzeti Bank. (<https://www.mnb.hu/letoltes/az-mnb-zold-programja.pdf>)

Oktafia, R., Krisnaningsih, D., Widiastuti, T. (2021): Development of Strategy and Sustainability of Bank Syariah Mandiri Management in The Face of Covid-19 Pandemic, *Jurnal Ekonomi Islam*, Volume 10 Issue 1, April 2021, 077-088, <https://doi.org/10.36835/iqtishoduna.v10i1.928>

Pop, D., Atanasov, V. A. (2021): *Sustainability Linked Loans* SSRN, <https://doi.org/10.2139/ssrn.4446185> (https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4446185)

Popescu I-S., Hitaj C., Benetto E. (2021): Measuring the sustainability of investment funds: A critical review of methods and frameworks in sustainable finance, *Journal of Cleaner Production*, Volume 314, ISSN 0959-6526, <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2021.128016>, (<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0959652621022344>)

Rabobank, 2023: *Sustainability Report*, Rabobank New Zealand (<https://www.rabobank.co.nz/rbnz-files/pdf>)

Rempel, A., Gupta, J. (2022). Equitable, effective, and feasible approaches for a prospective fossil fuel transition. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 13(2), e756.

Schoenmaker, D., Schramade, W. (2019): *Principles of Sustainable Finance*, Oxford University Press, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3282699>

Tashtamirov, M. (2023): *The role of regional banking systems in promoting sustainable development: challenges and opportunities*. E3S Web of Conferences, 90, 09053.

<https://doi.org/10.1051/e3sconf/20239009053> (https://www.e3s-conferences.org/articles/e3sconf/abs/2023/26/e3sconf_uesf2023_09053/e3sconf_uesf2023_09053.html)

Valls Martínez MdC, Cruz Rambaud S, Parra Oller IM (2020) *Sustainable and conventional banking in Europe*. PLoS ONE 15(2): e0229420. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0229420> (<https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0229420>)

VBDO (Dutch Association of Investors for Sustainable Development, 2023): *ASN's strategy to net positive biodiversity in 2030* (<https://www.vbdo.nl/en/2023/08/asns-strategy-to-net-positive-biodiversity-in-2030/>)

Walker, T., McGaughey, J., Goubran, S., Wagdy, N. (2021). *Innovations in Social Finance*. (T. Walker, J. McGaughey, S. Goubran, N. Wagdy, Eds.). Cham: Palgrave Macmillan. <http://doi.org/10.1007/978-3-030-72535-8>

További információk, adatok forrása:

ASN Bank: <https://www.asnbank.nl/home.html>

ING Bank: <https://www.ing.com/Sustainability.htm>

Magnetbank: <https://www.magnetbank.hu/>

Philips Vállalat: <https://www.philips.com/a-w/about/environmental-social-governance/downloads.html>

Rabobank: <https://www.rabobank.com/en/about-rabobank/sustainability/index.html>

Triodos Bank: <https://www.triodos.com/en>